

Dragspelskvinnor

En annan känd grupp under denna tid var Yvonne Modins kvartett. Yvonne Modin kom från Uppsala och var en skicklig dragspelare

som spelat sedan 7-årsåldern och fått mycket uppmärksamhet i radio och tidningar. Hon förekom i flera radioprogram tillsammans med en annan dragspelare, Majken Carlsson, där de spelade tvåstämmigt. Tillsammans med Carlsson, Anna Wingman och Margit Ringvall bildade Modin Svenska Accordionflickorna 1944. Hon var ett stort namn i Sverige och Norge. 1943 deltog hon bl.a. i Svenska Mästerskapet på dragspel för damer där hon placerade sig som tvåa efter Majken Carlsson, som alltid vann vid dessa tävlingar. Tävlingarna gick av stapeln på Auditorium (senare Vinterpalatset) vid Norra Bantorget i Stockholm. Initiativet hade tagits av Fritz Christianson, dragspelare och musikförmedlare, som drev förmedlingen Programtjänst. Under hösten 1947 och våren 1948 spelade Yvonne med Mälartöserna och bildade därefter sin egen kvartett tillsammans med May-Britt Persson, piano, Anette LeClaire på trummor och Bibi Johnsson (sedemera Johns) på gitarr.

Dragspel var ett oerhört populärt instrument under 40-talet. I musiktidningen *Estrad* nr 1, 1948 finns en insändare med rubriken "Vi vill se kvinnliga dragspelsstjärnor". Där menar signaturen "Boy" att tidningen borde skriva om de kvinnliga dragspelsstjärnor som finns. Och så räknas en lång rad dragspelare upp: Majken Carlsson, Yvonne Modin, Margit Ringvall, Inga-Lill Rossvald, Inga-Lisa Högberg, Astrid Sjöström, Irene Söderblom, Carina Peters, Edith Segerstedt, Marianne Lövgren, Ulla Britt Hulth, Marianne Holmström, Kerstin Holmqvist och Inga-Lill Andersson. Det fanns gott om skickliga kvinnliga musiker som spelade detta instrument. Alf Arvidsson tar också upp detta i sin uppsats "Kvinnors utrymme i svensk jazz 1930–1970. *"Det fanns också många unga kvinnor som spelade dragspel – under 40-talet hölls flera mästerskapstävlingar som skapade uppmärksamhet. I motsats till många av de manliga dragspelare som kom fram den vägen, så blev inte kvinnorna inspelade på skiva i någon nämnvärd utsträckning – och tongivande jazzkritiker ville länge hålla dragspelet utanför diskussionerna. Med andra ord, ett instrument som var mer lättillgängligt för kvinnor, och förhållandevis billigt, exkluderades och med det utövarna."*

I mars 2011 träffar jag dragspelaren och artisten Maj Marthall-Åhlén hemma hos henne i Krusboda i Tyresö. Hennes historia är ganska lik

Maj Marthall 2011, foto:
Marie Selander.

Siw Karléns. Hon kommer från en musikalisk familj med en pappa som var violinist och som varje kväll spelade på olika restauranger eller på stumfilmsbiografer. Hon är självlärd och bygger sitt musicerande på ett gott gehör och ett stort mått envishet. Jag frågar henne om när hon började med musik: *"Ja, jag var väl 4–5 år. Om jag kom någonstans som hade piano, så klinkade jag. Jag tog ut gubben Noak när jag var sådär 4 år. Jag har alltid varit 'spelmansbetonad', aldrig lärt mig noter, tyvärr, men det har jag ångrat väldigt. Det hade varit roligt att läsa andras musik. Men jag har haft ett bra gehör. Jag hade en bra lärarinna, Puck Arenblad. Hon var oerhört musikalisk. [...] Jag var så fascinerad av ljud. Jag kunde öppna dörren och hålla den mer eller mindre öppen och höra ackord. Och så försökte jag spela fiol samtidigt som jag spelade munspel! [skratt] Först fick jag en fiol av min far, han hade ärvt den. Sen gick jag till Gottfried Johansson [musikaffär i Gamla Stan i Stockholm] och bytte ut den till ett dragspel! [skratt] Och pappa sa när jag kom hem: dragspel! Det var ju botten! Jag var väl 14–15 år när jag började spela och det var ju för att jag måste ha ett annat instrument än fiolen. Och eftersom pianon var så dyrbara saker på den tiden. Det kunde ju inte jag skaffa. Det hade vi inte råd med. Alltså jag satt och tragglade hemma. Och min tålmodiga mor! Jag har aldrig lärt mig. Jag har gått en gång för Erik Frank och betalade honom med en tavla jag gjort!"*

Men spela kunde verkligen Maj Marthall och hon var yrkesverksam musiker ända tills hon fyllde 70 år och kroppen inte längre orkade. *"Alla leder är fullständigt förslitna. Artros överallt. Det var för att man bar dragspelet. Man kunde ju inte bära med bägge händerna, man bär ju med höger hand. Sen är det också slitsamt att man drar hela tiden, med bälgen [...] och Yvonne Modin har fått i ryggen så hon har jättejobbigt."* Hon berättar också om hur Mälartöserna och Yvonne Modins Kvartett släpade alla instrument med sig på de ständiga tågresorna. Det var två dragspel, kontrabas, gitarr, ett helt trumset och sånganläggning som skulle med, då de turnerade mellan de olika Folkets Hus som fanns runt om i Sverige. Maj alternerade mellan dragspel och trummor under vintrarna 1948–49 då hon spelade med Yvonne Modins Kvartett: *"Jag satt alltid längst bort från elementet så jag höll på att frysa fast. Det var primitiva hus, inte som idag. Det var slit och släp. Yvonne hade högtalaranläggningen. På somrarna spelade vi i Parkerna med Mälartöserna och då var vi artister*

och då fanns högtalaranläggning på ställena [...] det var mycket, mycket lindrigare. Men på vintern var det inte lindrigt. Nej, fy sjutton, att man inte blev förkyld, att man lever!" Maj berättar också om hur Mälartöserna ibland spelade på olika tillställningar anordnade av riksdag och regering. Speciellt en händelse kommer hon ihåg. Den beskriver en hel del av den verklighet som turnerande kvinnliga musiker levde i: *"Vi spelade för regeringsmedlemmar på deras partajer ibland. Och en av dom körde oss hem. Han började kladda på Siw av alla och hon lappa till honom, vet du. Och han kastade ut oss ur bilen med bas och allt..."*

Att det inte var lätt att bli ensamstående mamma till två barn och samtidigt försöka fortsätta sin professionella yrkesliv fick också Maj känna på. Jag frågade henne hur hon klarade av det: *"Hur klarade jag av det? Det var en familj som alltid tog hand om Maricka, yngsta dottern, hon bor i Göteborg nu, och en annan familj som ställde upp på Ilona. Ibland hade jag en flicka som hjälp och en dag när jag kom hem var flickorna ensamma. Jag hade varit och repeterat och de kom emot mig: 'Hon har gått', sa dem. Och då låg det ett brev: 'min pappa tycker inte att jag ska vara här' och det och det och det... Och hon lämnar barnen och går sin väg från dem."* När jag frågar om hur andra människor såg på detta att hon spelade och lämnade bort barnen svarar Maj framt: *"Det sket jag fullständigt i. Det brydde jag mig inte om."*

1956, då äldsta flickan Ilona är 6 år startar Maj Mälartöserna igen, men med Puck Arenbladh på gitarr och Eiwor Sund på bas och fiol. De får ett kontrakt i Tönsberg i Norge och åker dit för att spela. Ibland medverkar även Anette LeClaire på trummor och i slutet av 50-talet gör Maj en skivinspelning med gruppen Maj och tre trallande jäntor. Majs kompositioner "Krokstavalsen" och "Dagens Melodi" spelas in av skivbolaget Barben Records 1959. Majs yrkeskarriär fortsätter sedan alltså ända tills hon fyller 70 år. Under 60-talet spelade hon bl.a. tillsammans med Harry Brandelius i Las Palmas och ibland stod hon ensam för underhållningen från *"kloockan sex på kvällen till klockan ett på natten"*. Under de senare åren spelar hon mycket på äldreboenden.

När jag frågar Siw Karlén om det var ett medvetet val att bilda damorkestrar, så svarade hon att *"det bara blev så"*. Maj Marthall säger på samma sätt: *"Det var ödet. Jag kom in i Hagströms affär just när de [Eiwor*

Strand och Siw Karlén] satt där och allt gick efter varann." Uppenbarligen fanns det ändå en mycket medveten idé bakom detta, för Yvonne Modin beskriver hur det *"var ett evigt krigande varje säsong om tjejerna, vilket gjorde att banden ofta bildades om"*. Det fanns tämligen gott om just dragspelare men det rädde betydligt större brist på andra kvinnliga musiker. Dessutom var det alltid så att om någon träffade en man, så lämnade man bandet, som plötsligt då inte var fulltaligt (jfr s. 83 där bandledaren Ivy Benson berättar att hon kunde förlora hela sektioner av musiker över en natt p.g.a. just detta).

Det måste ha varit hårresande för en kapellmästare om man befann sig ute på turné och hade kontrakterade spelningar inbokade och plötsligt saknades basisten! Detta var precis det som hände Yvonne Modins Kvartett då de spelade på Öland. Basisten Harriet Lundin träffade där en man och hoppade av bandet. Mälartöserna hade då precis spruckit p.g.a. Maj Marthalls graviditet. Siw Karlén berättar: *"Då fick Yvonne veta att jag var ledig. Som Harriet då, Harriet var med Yvonne den tiden, så spelade de på Öland och Harriet hade träffat en kille där, så hon stannade kvar, så Yvonne hade ingen basist och då frågade hon om jag ville hoppa in. Det var så det gick till och jag var med Yvonne en två, tre år."*

På hemsidan www.donnamobile.se som skapats av fotografen/sångerskan/gitarristen och kompositören Chris Hilli, hittar jag mycket information om dessa musiker. Chris berättar för mig att hon umgicks med flera av dem under slutet av 60-talet och början av 70-talet, och att hon lade ner ett stort jobb på att skaffa fram all den information som nu finns att tillgå, både ljudinspelningar, foton och historia om de olika musikerna.

INTE RIKTIGT LIKA VIKTIGT?

OM KVINNLIGA MUSIKER OCH GLÖMD MUSIK

MARIE SELANDER

GIDLUNDS FÖRLAG

